

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

CDA moet sterkere dialoog met CDU aangaan

door *Marnix van Rij*

De auteur is CDA-Eerste Kamerlid en voorzitter van de CDA-evaluatiecommissie die het rapport *Op de goede weg* heeft geschreven.

De Duitse christendemocraten lijken op hun retour, ondanks een sterke politiek leider. De Nederlandse christendemocraten zijn juist langzaam uit het dal aan het klimmen, met een politiek leider die bij de Tweede Kamerverkiezingen het CDA weer 'een blos op de wangen' heeft gegeven. Kan Buma wat van Merkel leren, of zou Merkel juist bij Buma te rade moeten gaan?

Op zondag 24 september jl. vonden in Duitsland de verkiezingen voor de Bondsdag plaats. Op 15 maart werden in Nederland de verkiezingen voor de Tweede Kamer gehouden. De uitslagen laten zien dat de Duitse christendemocraten (CDU/CSU) met afstand de grootste partij zijn (32,9 %),¹ terwijl het CDA maar net de derde partij van Nederland is geworden (12,4 %).² Hoe komt dat? Wat zijn de overeenkomsten tussen Duitsland en Nederland, en wat zijn de verschillen? En ten slotte:

wat kunnen wij in Nederland van de Duitse christendemocraten leren?

* * *

Aan de Duitse dichter Heinrich Heine wordt de uitspraak toegeschreven dat in Nederland alles vijftig jaar later gebeurt dan in Duitsland. Nu de uitslag van de Bondsdagverkiezingen zich nog maar vers in het geheugen heeft genesteld, zou je enigszins parafaserend kunnen stellen dat in Duitsland in politieke zin alles vijftien jaar later gebeurt dan in Nederland.

De afgelopen vijftien jaar heb ik altijd met een mengeling van bewondering en jaloezie de stabiliteit van het politieke bestel in Duitsland geprezen. Hoe kon het toch dat in twee landen die in menig opzicht (economisch, cultureel, sociaal) vergelijkbaar zijn, het politieke klimaat zo anders is?

In eerste instantie ligt het dan voor de hand om te verwijzen naar stabilisatoren die in de Duitse wet zijn vastgelegd, zoals de kiesdrempel van 5 % en de mogelijkheid om als kiezer twee stemmen uit te brengen. Ook de overheidsondersteuning van politieke partijen helpt. De rol en de functie van politieke partijen worden in de Duitse politiek als wettelijk gezien. Duitse politieke partijen worden veel meer en beter gesubsidieerd dan de Nederlandse.

* * *

Toch is dat een al te oppervlakkige analyse gebleken, want de uitslagen van de Duitse Bondsdagverkiezingen over de periode 2005-

2017 laten wel degelijk ook forse verschuivingen in het electoraat zien. Zo heeft Die Linke (2017: 9,2 %) ten koste van de Duitse sociaaldemocraten definitief een plek veroverd aan de linkerkant van het politieke spectrum. Dat is vergelijkbaar met de positie die de SP (2017: 9,1 %) ten opzichte van de PvdA heeft ingenomen. In 2013 bleef de rechts-populistische beweging Alternative für Deutschland (AfD) net onder de kiesdrempel (4,7 %). Dat is in 2017 veranderd: met 12,6 % behaalde AfD precies hetzelfde percentage als de PVV in Nederland. Die Grünen haalden 8,9 % en GroenLinks 9,1 %.

De winst voor AfD is met name ten koste gegaan van de Duitse christendemocraten, vooral in Beieren, maar ook in de Oost-Duitse deelstaten. Het lijkt erop dat dit geen tijdelijk verschijnsel is; in Nederland hebben wij inmiddels meer dan vijftien jaar ervaring met populistische bewegingen.

* * *

Het CDA heeft in de afgelopen campagne een 'redelijk alternatief' geformuleerd voor de grote onvrede die er onder veel kiezers leeft. Het CDA heeft compassie getoond voor de zorgen van veel mensen over werk, zorg, de oude dag en de gevaren van buiten. Sommigen noemen dat 'een ruk naar rechts', anderen zien daar de nieuwe sociale kwestie in. Zelf behoor ik tot de laatste categorie. In die zin is het CDA er onder leiding van Buma in geslaagd om tijdens de campagne een duidelijk profiel te kiezen. In die zin zou je kunnen zeggen dat het CDA 'op de goede weg' is,³ maar er moet in de periode 2017-2021 nog een heel stevige inhoudelijke vertaalslag plaatshebben om weer die echte volkspartij te kunnen worden.⁴

* * *

Het verschil met de CDU onder leiding van Angela Merkel is dat de Duitse christen-

democraten ruim twaalf jaar onafgebroken aan het bewind zijn en dat voor nog eens vier jaar gaan continueren. Maar ook de Duitse christendemocraten hebben zeer fors verloren (-8,6 %), en de grote vraag die zich daar gaat voordoen is hoe de politieke toekomst er voor de CDU/CSU uitziet in de periode ná Angela Merkel. De Duitse politiek zou zomaar een fase van meer instabiliteit in kunnen gaan. Ook in Duitsland zal het ingewikkeld zijn om een coalitie te vormen van in wezen vier partijen: CDU, CSU, FDP en Die Grünen. Het alternatief is wederom een grote coalitie tussen de christendemocraten en de sociaaldemocraten. Dat zou wel in tegenspraak zijn met de uitslag: beide partijen zijn bij de laatste verkiezingen gezamenlijk bijna 14 % van het electoraat kwijtgeraakt, en sinds 2002 maar liefst 23,5 %. Desalniettemin geven de Duitse kiezers in meerderheid (53,5 %) nog altijd hun stem aan CDU/CSU (33 %) en SPD (20,5 %).

De uitslag van de Duitse verkiezingen laat zien dat ondanks het verlies de Duitse christendemocraten een echte middenpartij zijn. In 1998 haalden de Duitse christendemocraten 35,1 % van de stemmen, na zestien jaar dominant leiderschap van Helmut Kohl. De uitschieter was echter in 2013, met maar liefst 41,5 % onder Merkel. Dat zijn percentages waar het CDA alleen maar van kan dromen. In 1998 haalde het CDA 18,4 % en in 2017 12,4 %. Het hoogtepunt in de afgelopen twintig jaar bereikte het CDA onder leiding van lijsttrekker Jan Peter Balkenende in 2003: 28,6 % van de stemmen.

De CDU van Merkel positioneert zich als een echte middenpartij ('Mitte'). Met een sterke leider bestrijkt de partij gezamenlijk met de CSU⁵ een electoraat dat vergelijkbaar is met dat van de VVD (2017: 21,3 %) en het CDA (2017:

12,4 %).⁶ In Nederland zijn er ook nog confessionele concurrenten voor het CDA, zoals de ChristenUnie (2017: 3,4 %) en de SGP (2,1 %), iets waar de CDU/CSU geen last van hebben, vooral vanwege de kiesdrempel.

Wat heeft Merkel het CDA geleerd?

- Merkel is bereid geweest om leiderschap te tonen. In de regel is Merkel een voorzichtig en behoedzaam politicus, gematigd en altijd bereid tot het compromis. Zij heeft daarentegen ook moed aan de dag gelegd bij het nemen van moeilijke beslissingen, zoals bij de *Energiewende*, de Griekse crisis en de toestroom van vluchtelingen. Zij durft positie te kiezen, soms tegen de publieke opinie in.⁷ Dat is niet zonder risico's, maar getuigt wel van leiderschap.
- Het maken van moeilijke keuzes kost kiezers. Hoewel er veel kiezers zijn verloren aan de FDP (1.360.000) en AfD (980.000), is het opmerkelijk dat er onder de groep 'thuisblijvers' kiezers gewonnen zijn (380.000).

De drie belangrijkste onderwerpen bij de Duitse verkiezingen waren onderwijs, terrorismebestrijding en de pensioenen. Daarnaast maken Duitse kiezers zich zorgen dat de samenleving uiteenvalt, dat de criminaliteit toeneemt en dat de invloed van de islam op de Duitse samenleving te groot wordt. Bijna allemaal sociaal-culturele thema's, en veel minder sociaaleconomische thema's.

- Van de kiesgerechtigden heeft 36 % van de vrouwen op de CDU/CSU gestemd en 32 % van de mannen. Merkel haalde in haar eigen kiesdistrict, Vorpommern-Rügen – Vorpommern-Greifswald I, maar liefst 44,0 %.

- Van de laagopgeleiden stemde 38 % op Merkel, en van de hoogopgeleiden 30 %. De FDP en Die Grünen trekken vooral hoogopgeleide kiezers.
- Merkel heeft onder alle leeftijdsgroepen kiezers aangetrokken. In de categorie 18-24 jaar het minst, maar toch nog altijd 24 %, en boven de 70 het meest: 45 %.
- De CDU is de grootste partij onder nieuwe kiezers, zowel in West-Duitsland als in Oost-Duitsland, namelijk 25 % en 21 %.
- Van de groep gepensioneerden heeft 41 % op de CDU/CSU gestemd. Daarnaast heeft de CDU onder alle groepen stemmen verworven: werklozen 20 %, werknemers 23 % en zelfstandigen 36 %.

CDA en CDU/ CSU kunnen van elkaar leren

In algemene zin kun je uit een analyse van de verkiezingsuitslag stellen dat de CDU/CSU in alle opzichten een echte volkspartij zijn. De partij heeft een brede aanhang in alle lagen van de bevolking en in alle leeftijdsgroepen. Nergens zakken de CDU/CSU onder de 20 % (al zijn dit natuurlijk wel gemiddelden).

* * *

Het CDA kan het volgende van de CDU van Merkel leren: kies inhoudelijk en positioneer je in het midden van de politiek met een centrumrechtse uitstraling. Kapitaliseer het feit dat het CDA een nieuwe politiek leider heeft die grote naamsbekendheid heeft. De volgende keer kan Buma een serieuze premierskandidaat zijn. Het CDA moet nu streven naar meer herkenbare vrouwelijke politici. Electoraal heeft het CDA nog veel te winnen onder vrouwelijke, jonge, nieuwe en migrantenkiezers. Naar Nederland vertaald

bevinden die kiezers zich vooral in de grootstedelijke gebieden in de provincies Brabant, Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Holland.⁸ Het CDA moet zich niet uitsluitend richten op de lager en middelbaar opgeleiden, maar ook op dat deel van de vooral ook jonge, hoger opgeleiden dat de oplossingen van het CDA deelt. De Nederlandse uitslag laat zien dat het CDA onder al die groepen gelijkelijk scoort.

* * *

Ik wil eindigen met de oproep dat CDU/CSU en het CDA een veel intensievere dialoog moeten aangaan. Want de CDU/CSU kunnen leren van het CDA en van de gevolgen van de versplintering in de Nederlandse politiek. De CDU/CSU zijn nu nog goed voor 32,9 % van de stemmen, maar zij zullen zich moeten gaan voorbereiden op een structureel lagere aanhang onder het electoraat (circa 25 %). Het CDA is op de goede weg, maar zal de komende jaren bij de verdere inhoudelijke verdieping en profilering de goede keuzes moeten maken, zodat de partij weer die brede volkspartij (circa 25 %) kan worden die de CDU/CSU in Duitsland zijn. Beide kunnen van elkaar leren.

Noten

- 1 De percentages en andere Duitse gegevens die in dit artikel zijn gebruikt, zijn ontleend aan de volgende website van de ARD: wahl.tagesschau.de.
- 2 Ontleend aan de website van de Kiesraad: www.kiesraad.nl.
- 3 Zie het rapport *Op de goede weg* van de CDA-evaluatiecommissie, dat op het komende partijcongres (4 november 2017) wordt aangeboden.
- 4 Zie ook: Hans Janssens, 'De brede volkspartij als waarborg en tegenwicht voor populisme', in: Geerten Boogaard, Jan Prijj, Jan Schinkelhoek en Hans Vollaard (red.), *Christendemocratie: voor het volk, door het volk* (CDV Zomer 2017). Amsterdam: Boom, pp. 104-110.
- 5 Overigens vinden de Duitse kiezers in meerderheid dat CDU en CSU te veel verdeeld zijn. Dat kan een probleem opleveren. De CSU zal de neiging krijgen om zich veel meer te gaan profileren. In Beieren haalde de AfD 12,4 % en de FDP 10,2 %. Overigens is de CSU nog altijd met afstand de grootste partij in Beieren, met 38,8 % van de stemmen.
- 6 In dit verband verwijs ik naar de analyse van Maurice de Hond (www.peil.nl). De Hond ziet een overeenkomst tussen de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen in 2010 in Nederland en de Duitse Bondsdayverkiezingen in 2017.
- 7 Zie Michèle de Waard, *Angela Merkel. Een politieke biografie*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2017.
- 8 Zie ook: Pieter Gerrit Kroeger, 'Ergens tussen Vlieland en Avondland', in: Boogaard e.a. 2017, pp. 111-120.